

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Size Dekanım Diyebilir miyim?

Ben ilk kez “Size anne diyebilir miyim?” programını dışçı arkadaşım Cengiz Tamtunalı’nın muayenehanesinde sıramı beklerken görmüştüm. Önce ne olduğunun farkına varamadım. Oyuncular amatör mü, profesyonel mi pek belli değildi. Kamera tekniği de oldukça acemi geldi bana. Bütün bunlara rağmen kendimi kaptırıp seyretmeye devam ettim. Tam Seval adlı güzel bayan seyircilerin oylarıyla korunmaya alındığı an, ki imkan olsaydı ben de ona oy verirdim, Cengiz’in asistanı Gülümser hanım beni içeriye çağırdı. Bu yüzden o gün kimi ihraç ettiklerini hâlâ bilmiyorum. Her neyse, sonradan eşle dostla gördüklerimi paylaşırken şöyle bir izlenim edindim: Konuştuklarımızın yalnız yüzde on kadarının bu ve buna benzer programları izledikleri, geriye kalan yüzde doksanın da izlemedim diye yalan söylediği.

Bildiğiniz gibi bugünlerde bu tür programların yasaklanması gerektiğini savunanlarla karşıtları arasında yoğun tartışmalar var. Tabii şimdi bazı okuyucularımız benden “Eğer Avrupa Birliği’ne girmek istiyorsak vatandaşlarımız kaynana adayı Semra hanımın ne rüya gördüğünü seyretmek yerine Shakespeare’in Bir Yaz Gecesi Rüyası’nı seyretmelidir” türünden beylik laflar bekliyorlarsa, yanılırlar. Ben bir ülkenin uygarlık düzeyinin o ülkede yasak sayısı ters orantılı olduğuna inanan biriyim. Yaptığım kısa bir araştırmaya göre realite şovlar zaten yalnız AB’de değil ABD’de de reyting rekorları kırıyor. Yani tencere yüzün kara... Çocuklarımız bu şiddetin âlâsını zaten haberlerde görüyor; ama ille de onları koruyalım dersek bu şovlar sadece geç saatlerde gösterilsin.

Akşam haberlerine kadar taşınan bir vatandaşımızın rakı kadehini kafasında parçalama olayından ben de rahatsız olmadım değil; rakı fiyatlarında son astronomik artış göz önüne alırsak kadehe rakı yerine ucuz şarap konması çok daha akıllı bir hareket olurdu. Her neyse, her şova bir hakem koymaya ne dersiniz? Aşırı bağırma çağırma için uyarı; küfür edenler sarı kart; saç saça baş başa kavga edenler kırmızı kartla kapı dışarı edilir. Kafada kadeh parçalayanlar ömür boyu bütün realite şovlardan men edilir.

Bu şovların ileride ne gibi bir seyir izleyeceğini kestirmek güç ama ben bir gün TV’de “Size Dekanım Diyebilir miyim?”

adlı bir program görürsem doğrusu hiç şaşırım. Yeni açılan bir üniversitede boş kadroların nasıl doldurulduğunu bütün çıplaklığıyla ekrana yansıtan bu tür bir realite şov, sanırım çok ilginç olur. Kaynakların yerini oraya ilk kapağı atan dekan ve yöneticiler, gelin ve damat adaylarının yerini de öğretim görevlileri ve yardımcı doçentler alır. Kadro tamamlanana kadar şov devam eder. Neler görüp duyacağımızı bilemem ama “Eğer ben buraya tek bir kuantum mekanikçi alınmasına müsaade edersem namerdim” veya “bırakın şu tiyatro derslerini canım, zaten hayatımız tiyatro” veya “senin yayınların iyi, iyi de ders okutuyorsun ama patron buraya kendisi gibi bir kimyacı istiyor” kabilinden tartışmalara tanık olabiliriz.

Şaka bir yana, politikacılar, devlet adamları ve sanatkarlar hakkında çok güzel romanlar yazılmıştır; ama bilim insanları hakkında C. P. Snow ve John Updike’in yazdıklarının dışında hem öğrenip hem de zevkle okuyacağınız eserlere ben şahsen pek rastlamadım. Özellikle Updike çok kaliteli bir yazardır, ama eninde sonunda yazdıklarının ne kadarının gerçeği yansıttığı, ne kadarının hayal mahsulü olduğunu halkın anlaması o kadar kolay değil.

O yüzden bilim insanlarının yaşamlarını konu eden bir realite şov epey ilgi çekebilir. Ekranlarda gün ve gün boy gösteren oldukça çok sayıda medyatik bilim insanımız var, ama bunlardan bir grubu bir üniversite binasında esir gibi günlerce misafir olmaya zorlamak, sanırım başarılı olmaz. Ama tek bir bilim insanının yaşamını gün be gün canlı olarak aktaran bir realite şov, halkın çok ilgisini çekebilir. Bir deney nasıl tasarlanır, para nasıl bulunur,

deney nasıl yapılır, bilimsel makaleler nasıl yazılır... Bunların hepsini prova filan yapmadan canlı olarak seyretmememiz için bir neden yok. İnsan genomundaki dizilim belirlenirken veya Hubble teleskopu monte edilirken stratejik yerlere yerleştirmiş kameralardan neler olup bittiğini görebilseydik, ne kadar güzel olurdu. Gerçi belgeselerde bu tür bilgi edinmek mümkün; ama yanlış geni markalayan doktora öğrencisine hocası nasıl çıkışır, neler söyler veya vakit kaybetmemek için bir eliyle teleskopun aynasını vidalarken diğer eliyle yediği bol salçalı hamburgeri, aniden çalan telefon yüzünden aynanın üstüne düşüren dalgın profesörün ağzından ne gibi laflar çıktığını belgeselerde görmeyiz..

Ama bu konuda geç de olsa bir adım atıldı. İngiltere'nin devlet televizyonu BBC'nin sunduğu Zor Bilim (Rough Science) serisi, tam anlamıyla bir realite şov değil, ama ona yakın bir şey.

Programların ana teması şu: Bir grup bilim insanı, bilmedikleri bir yere götürüldükten sonra, onlardan, önceden haberlerinin olmadığı bir proje yapmaları isteniyor. Bu projenin kendi üniversitelerinde yaptıklarından farkı, kullanılacak aletleri orada buldukları ilkel malzemelerden kendilerinin geliştirmeleri. Bir örnek verirsek, buzlarla kaplanmış bir yerde ateş yakmaları gerekiyor, ama kibrit veya çakmakları yok. Hemen bir buz parçasından mercek yapıp güneş ışığını kağıt üzerine odaklayarak ateş yakmayı başarıyorlar. Buzdan mercek olur mu? Camdan olur da buzdan neden olmasın? Erimez mi? Tabii erir ama siz de ateşi yakmış olursunuz. (Doğrusu ben kutuplarda 40 yıl yaşasam böyle bir şey yapmak aklıma gelmezdi.)

Ben maalesef serinin ilk bölümlerini kaçırdım, ama BBC'nin kendi sitesinde verilen ayrıntılı bilgiden derlediklerimi sizlere aktarayım: Zor Bilim serisi, Yeni Zelanda kıyısının hemen yakınında South Island adasında başlamış. İki kadın, üç erkek akademisyenden oluşan kaşifler bu adadaki terk edilmiş bir değirmeni, bir çeşit merkez atölye-laboratuvar- olarak kullanmışlar. İlk yapmaları gereken proje, topraktan ufak bir takı yapacak kadar altın çıkarmak. Kullanacakları malzeme 500 gram toz şeker, oraya buraya atılmış eski tip radyolar, ve jilet gibi ilk bakışta böyle bir projede pek işe yaramayacağını sandığınız malzemeler. Bu ilkel malzeme ve aletleri kullanarak, bilimciler otomatik olarak su çalkalayan bir leğen, mikrogram ölçecek kadar hassas bir terazi ve bir de altın arama detektörü yapmayı başarmışlar. Şeker taneleri de altını tartmak için kullanılmış!

Benim nefes nefese seyrettiğim programda bilimcilerin götürüldüğü mekan

ABD'nin Death Valley (Ölüm Vadisi) denilen uçsuz bucaksız çölüydü. Bu bölgenin seçilmesinin en büyük nedeni, Ulusal Uzay Merkezi'nin, Mars ve diğer gezegenlere gönderdiği makine ve robotları bu çölde test etmesiymiş. Kahramanlarımızın ürettiği klimalı uzay elbisesi ve iki bisiklet tekerleğinin ana malzemesini oluşturduğu uzaktan kumandalı robot araba, elbette uzay merkezinde imal edilenler kadar kullanışlı değildi; ama onların ürettikleri elbise ve araba yıllar alır ve milyonlarca dolara mal olurken bizimkilerin yaptıkları 3 gün alıp 15 veya 20 dolara mal oldu! Bu muhteşem takımın başarıyla çözdüğü problemler arasında benim en çok ilgimi çekenleri, ıssız bir adadayken tam olarak yerinizin nerede olduğunu tespit etmek ve bir glasiyerin (anakarada bulunan buzul dağlar) hızını hesaplamak. Bu buzulların yılda ancak birkaç santimetre hızla seyrettiğini düşünürseniz çok kısa bir zamanda bu hızı tespit etmenin ne kadar güç olacağını tahmin edersiniz.

Umarız Zor Bilim bir gün canlı olarak naklen verilir ve o zaman tam anlamıyla bir realite şov olur. Kişiler arasındaki ilişkilere pek dokunmadık. Görebildiğimiz kadarıyla çok uyumlu çalışıyorlar; hele kafada viski kadehi kırmalarını ya da kavgaya etmelerini hiç beklemeyin. Ama 'insan her yerde insandır' lafını eden, boşuna etmemiş. İşte Oxford Üniversitesi'nden 2,5 yılda mikrobiyoloji doktorası alan Milke Leahy'in, seri çekilirken tuttuğu anı defterinden bir paragraf: "İlk gün her şeyi iyi gitmedi; çünkü Steve (patronumuz) beni kenara çekip akşam çekimleri sırasında doğal olmaya çalışırken çok küfür ettiğim için bazı sahneleri berbat ettiğimi söyledi. Ben ne yaptığının farkında bile değildim. Rezalet! Gelecekte daha dikkatli olacağım."

İngilizce bilen okuyucularımız BBC'nin sitesine girerek bu seri hakkında ayrıntılı bilgi edinebilir:
<http://www.open2.net/roughscience3/index.htm>